

metrelik bir mesafeden başlayıp güne-ye doğru uzanan aynı adlı vadide el-Boğazü'l-Ahdar denilen geçitte bulunmak-tadır. Hızır'ın makamının bulunmasın-dan dolayı bu yerin adının önce Hızır (Hidr) olduğu, daha sonra Ahdar şeklini aldığı son devir seyahatnâmelerinde ile-ri sürülmeğe ise de klasik kaynaklarda böyle bir bilgiye rastlanmamaktadır.

H. Peygamber Tebük seferi sırasın-da burada konaklamış ve bir mescid yaptırmıştı (9/630). Daha sonra yapılan küçük bir kalenin içinde kalan bu mes-cid genişletildikten sonra da H. Pey-gamber'in namaz kıldığı yer muhafaza edilmiştir. Bu kaleye Kanûnî Sultan Sü-leyman zamanında önemli bazı ilâveler-de bulunulmuştur (1531). İslâm'ın ilk devirlerinden beri Şam yönünden hacca gidenlerin özellikle su ihtiyaçlarını karşı-ladıkları bir konaklama yeri olarak öne-mini koruyan Ahdar'da, Hicaz demiryo-lunun geçmesi üzerine bir de istasyon yapılmıştır. Bugün idarî yönden Tebük bölgesi emirliğine bağlı olan Ahdar'ın nüfusu 100.000 civarındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vakıf, *Kitabü'l-Meğâzî* (nşr. M. Jones), Lon-don 1965-66 — Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), I, 999, 1001; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1375/1955, II, 528; İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1889, s. 150, 191; Ta-berî, *Târîh* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl), Kahi-re 1960-70 — Beyrut, ts. (Dâru Süveydân), III, 100-125; Ebû Ubeyd el-Bekrî, *Mu'cem me'sta'cem* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Kahire 1364/1945, s. 124, 783; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut 1968, I, 123; İbn Battûta, *Seyahatnâme* (trc. Mehmed Şerif), İstanbul 1333-35, I, 119; Kâtip Çelebi, *Cihannümâ*, İstanbul 1372, s. 522; A. Musil, *The Northern Hegaz*, New York 1926, s. 202; Ch. M. Doughty, *Travels in Ara-bia Deserta*, London 1936; Kehlâle, *Coğrafi-yetü Şihbi Cezîretü'l-'Arab*, Kahire 1964, s. 29.

FUAT GÜNEL

AHDARİ

(الأحدرى)

Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Seyyidî Muhammed es-Sagîr el-Ahdarî el-Bentiyûsî (ö. 983/1575-76)

Mantık, matematik, astronomi gibi çeşitli ilimlerle ilgili manzum eserleri bulunan Cezayirli müellif.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. 918 (1512-13) yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Cezayir'in Biskire (Biskra) şehrinde vefat etmiştir. Kabri, şehrin güneybatısında bulunan Bentiyus'taki zâviyede olup türbesi halen ziyaret edil-mektedir.

Ahdarî daha çok farklı konulara ait manzum eserleriyle ve bunlara kendisi-nin veya başkalarının yazdığı şerhlerle tanınmaktadır. Onun günümüze intikal eden veya kaynaklarda kendisine nisbet edilen eserlerini şöyle sıralamak müm-kündür: 1. *es-Süllemül-mürevnağ fi 'ilmi'l-manṭık*. En meşhur eseri olan bu kaside, XIII. yüzyılın büyük mantıkçısı Esîrüddin el-Ebherî'ye ait *İsâgüci* adlı kitabın manzum şeklidir. Yaygın bir şö-rete sahip bulunan ve Osmanlı medrese-lerinde ders kitabı olarak okutulan *es-Süllem*'e ilk şerhi yine Ahdarî yazmıştır. Daha sonra üzerinde pek çok çalışma yapılan kasidenin en meşhur şerhi, De-menhürî tarafından yazılmış olan *İzâ-ḥu'l-mübhem min me'âni's-Süllem*'dir. Osmanlı âlimlerinden Rifat Efendi tara-fından *Vesiletü'l-ikân* adıyla yapılmış bir Türkçe tercüme ve şerhi de bulu-nan eser, gerek müstakil olarak gerekse şerhleriyle birlikte birçok defa basılmış-tır. *es-Süllem*'in Fransızca tercümesi de neşredilmiştir (J. D. Luciani, *Le Soullam*, Cezayir 1921). 2. *el-Cevherül-meknûn fi (şadeḫ) şelâseti fûnûn*. Sekkâkî'nin *Mif-tâhu'l-'ulûm*'unun özetini olan Celâled-dîn-i Kazvî'nî'ye ait *Telhîşü'l-Miftâh* adlı eserin manzum şeklidir. Eser Ahdarî, Demenhürî, İbrâhim ez-Zebîdî ve Abdul-lah b. Abdullah el-İzzî tarafından şerhe-dilmiştir. İsmâil Paşa, şerhlerden biri olan *Hilyetü'l-lübbi'l-maṣûn*'un Ahdarî tarafından yapıldığını belirtir (bk. *İzâḥu'l-meknûn*, I, 384, 421; *Hediyetü'l-'ârifîn*, I, 547). Brockelmann ise aynı şerhin De-menhürî'ye ait olduğunu kaydeder (bk. *GAL*, II, 488; *Suppl.*, II, 706; krş. *Serkîs*, *Mu'cem*, I, 407). Eserin değişik baskıları vardır (I. bs., Kahire 1290). 3. *Naẓmü's-sirâc fi 'ilmi'l-felek*. Astronomi ile ilgili manzum bir eser olup Sahnûn b. Osman el-Venşerîsi tarafından *Müfîdül-muḥ-tâc* adıyla şerhedilmiştir (bk. *GAL Suppl.*, II, 706; *Serkîs*, *Mu'cem*, I, 407). 4. *ed-Dür-retül-beyzâ' fi aḥseni'l-fûnûn ve'l-eş-yâ'*. Hesap ilmi ve ferâize dair bir man-zumedir. Muhammed b. İbrâhim Fetâ-te'nin şerhi ile birlikte basılmıştır (Kahi-re 1309). 5. *el-Muḥtaşar fi'l-'ibâdât* (Ce-zayir 1324). Mâlikî fıkına göre yazılmış bir ilmihaldir, *Muḥtaşarü'l-Aḥḍarî* ola-rak da bilinir. Brockelmann'ın *Şurûtu's-şalât* olarak zikrettiği eser bu olmalıdır. 6. *Muvaşşilü't-tullâb ilâ kavâ'idil-i'râb*. Gramerle ilgili bir eserdir (bk. *GAL Suppl.*, II, 706). 7. *Esmâ'ullâhi'l-ḥüsnâ*. Bu eseri Ahdarî'ye nisbet eden bazı kay-naklar eser ve nüshaları hakkında bilgi vermemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, I, 738; II, 998; *Hediyetü'l-'ârifîn*, I, 546-547; *İzâḥu'l-meknûn*, I, 384, 421, 456; Brockelmann, *GAL*, II, 488; *Suppl.*, II, 705-706; a.mlf., "Ahdarî", *IA*, I, 156; *Serkîs*, *Mu'cem*, I, 406-407; *Ziriklî*, *el-A'âm*, Kahire 1373-78/1954-59, IV, 108; Kehlâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, Dimaşk 1376-80/1957-61 — Bey-rut, ts. (Dâru lhyâi't-türâsi'l-Arabî), V, 187-188; Hıfnâvî, *Ta'rifü'l-ḫalef bi-ricâlî's-selef*, Beyrut 1402/1982, I, 67; J. Schacht, "al-Aḥḍarî", *El²* (İng.), I, 321.

NACİ BOLAY

AHDÂS

(الأحداث)

Milâdî X-XII. yüzyıllarda Suriye ve Irak şehirlerinde gençlerden teşkil edilen mahallî kuvvetlere verilen ad.

Ahdâs lugatta "genç adamlar" mânâ-sına gelir. Bu teşkilât mensupları, ka-nunlar çerçevesinde amme haklarını ko-rumak, yangınları söndürmek ve gerek-tiginde düzenli ordunun yanında şehrin savunmasına katılmakla görevliydi-ler. Teşkilâtın başında nüfuzlu aileler ara-sından seçilen bir reis bulunur ve şehir halkının meselelerini halletmek, onların istek ve düşüncelerini idarî yetkililere aktarmak gibi hizmetleri de yerine ge-tirirdi. Reisül'-ahdâs denilen bu görevli-ler devlet adamları tarafından da tanı-nır, gerektiğinde görüşlerine başvuru-lur ve yardımları istenirdi. Bunların za-man zaman halka baskı yapmaya kal-kıştıkları da olmuştur. Meselâ daha ön-celeri şakilik yapan Berekât b. Fâris el-Micen, Sultan Melikşah'ın Halep valisi Kasımüddeve Aksungur tarafından, ces-ur ve heybetli bir insan olması yanında eski eşkiya ve bozguncu taifesini yakı-nan tanıdığı için onlarla daha iyi müca-dele edebilir düşüncesiyle Halep reisli-ğine getirilmişti. Bu görev. Aksungur ve daha sonra Suriye Meliki Tâcüddevle Tu-tuş zamanında başarılı bir şekilde yürü-ten Micen, Rıdvân'ın melikliği devrinde vezir, kadı ve diğer devlet erkânına ta-hakküme kalkışmış, hatta daha da ile-ri giderek ahdâs ve ayyâr*larla Halep melikliğine karşı isyan edip halka zul-metmeye başlamıştı. Rıdvân'ın asker-leri tarafından çok sıkı bir şekilde ta-kip edilince Halep Kalesi'ne sığınmış ve sonunda Rıdvân tarafından reislikten azledilip yerine Saîd b. Bedî tayin edil-mişti. Bunun yanında devlet adamları-na önemli hizmetlerde bulunmuş reisler-de vardır. Meselâ Halep Meliki Alpars-

lan zamanında Bâtınîler'e karşı girişilen katliam sırasında Reîsü'l-ahdâs Saîd b. Bedî önemli rol oynamıştır. Ancak daha sonra yönetime hâkim olan Lü'lü'nün kıskırtmaları sonunda tevkif edilerek yerine İbrâhîm el-Furâtî reîsü'l-ahdâs tayin edilmiştir. Yaptıkları hizmetlere karşılık halktan toplanan vergilerden pay alan ahdâs teşkilâtı mensupları, şurta (polis) teşkilâtının bulunmadığı yerlerde daha faal rol oynamışlardır.

Ahdâs teşkilâtı Selçuklular'ın Suriye ve Irak'ı fethetmelerinden sonra gittikçe önemini kaybetmeye başladı. Selçuklular ve onların adına bilhassa uç eyaletlerini idare eden atabeglikler şehirlerin güvenliği ve savunması, kadî hükümlerinin infazı gibi meselelerden şahne*leri sorumlu tuttular. Ancak görevlerinin birçoğu şahnelere devredilmesi-ne rağmen, gerek Dimaşk gerekse Musul atabeglikleri zamanında bu müessese tamamen ortadan kaldırılmadı. Meselâ Melik Dukak devrinde Dimaşk'ta Sâlâr Bahtiyar şahne, Eminüddeve Ebû Muhammed b. Süfî de reîsü'l-ahdâs olarak görev yapıyordu. Ölümünden sonra da iki oğlu Ebû'l-Meâlî Seyf ile Ebû'z-Zevâd el-Müferric, Atabeg Tuğtekin tarafından bir menşur*la reîsü'l-ahdâs tayin edildi ve görevleri sırasında halka âdil davranmaları emredildi. Bu iki kardeş, Dimaşk Atabegi Bôri b. Tuğtekin zamanında da bu şehirde şahnenin yanı sıra reîsü'l-ahdâs olarak hizmet ettiler.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk* (nşr. H. F. Amedroz), Beyrut 1908, s. 130-131, 208; Cl. Chan, *La Syrie du Nord à l'époque des Croisades et la Principauté Franque d'Antioche*, Paris 1940, s. 195; N. Elisseeff, *Nur ad-Din, un Grand Prince Musulman de Syrie au temps des Croisades (511-568/1118-1174)*, Damascus 1967, III, 830-832; Suhayl Zakkar, *The Emirate of Aleppo*, Beyrut 1391/1971, s. 97, 139, 156, 159, 164, 168, 203, 214, 255; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara 1983, s. 167, 177, 226, 228, 229, 244, 259; Coşkun Alp tekin, *Dimaşk Atabegliği*, İstanbul 1985, s. 165; Cl. Cahen, *"Ahdâth", EI²* (İng.), I, 256.

COŞKUN ALPTEKİN

AHDEB

(الاحدب)

İbrâhîm b. Âlî et-Trablusî
(ö. 1308/1891)

Lübnanlı âlim, şair ve yazar.

"Kanbur" anlamındaki el-Ahdeb lakabını hangi sebepten dolayı aldığı bilinmemektedir. Hz. Hüseyin'in soyundan olup 1242 (1826) yılında Trablusşam'da

doğdu. Memleketinde dil, edebiyat ve İslâmî ilimler alanında tahsil gördü. Özellikle fıkıh ve edebiyatta ihtisas sahibi oldu; ayrıca şiir yazdı. İstanbul ve Mısır'ı ziyaret ederek devrin meşhur âlimleriyle görüştü. Lübnan'da Şüfin bölgesi valisinin şer'i işler danışmanı oldu. 1853'te hristiyan-Dürzî çatışması patlak verince Trablus'a döndü. Bir yıl sonra Beyrut'a davet edilerek önce şer'i mahkeme nâibliğine, sonra da aynı mahkemenin başkâtipliğine tayin edildi. Bu görevini aralıksız otuz yıl sürdürdü. Bu müddet zarfında *Şemerâtü'l-fünûn* gazetesinde yazılar yazdı. Daha sonra Beyrut Maarif Meclisi üyesi seçildi. Başta Fransa ve İngiltere olmak üzere, o günün güçlü devletleri, Araplar'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılması için büyük gayretler sarfediyor ve bu alandaki faaliyetlerini özellikle değişik mezheplere bağlı hristiyan halkın bulunduğu Suriye ve Lübnan'da yoğunlaştırıyorlardı. Ahdeb böyle bir ortamda Osmanlı hilâfetine sonuna kadar bağlı kaldı ve muhaliflere karşı mücadele verdi. 4 Mart 1891'de Beyrut'ta vefat etti ve Başüre Mezarlığı'na defnedildi.

Hanefî fıkıhındaki derin bilgisıyla tanınan, nazımda ve nesirde üstün bir kabiliyete sahip olan Ahdeb'in on beş kadar eserinin hepsi dil, edebiyat, tarih ve ahlâk alanlarındadır. Başlıca eserleri şunlardır: 1. *Ferâ'idü'l-le'âl fi (nazmî) Mecma'i'l-emşâl*. Ahdeb bu eserinde, Meydânî'nin *Mecma'u'l-emşâl* adlı eserindeki darbimeselleri altı bin beyit halinde nazmederek bunların ilk defa kim tarafından söylendiğini ve ne anlama geldiklerini açıklamıştır. Eser iki cilt halinde basılmıştır (Beyrut 1312). 2. *Keşfü'l-me'ânî ve'l-beyân 'an Resâ'ilî Bedî'izzamân*. Bedîüzzaman el-Hemedânî'nin *Resâ'il*'inin şerhidir (Kahire 1304; Beyrut 1890). 3. *Ta'fîlül-yâkût ve'l-mercân fî icmâli târîhi devleti Benî 'Oş-*

mân. 144 sayfalık muhtasar bir Osmanlı tarihidir (Beyrut 1304). 4. *Ta'fîlül-lü'l-lü' ve'l-mercân fî fuşûli'l-hikem ve'l-beyân*. Hikmet, edebiyat ve çeşitli öğütlerden oluşan eser iki yüz elli fasıldan meydana gelmiştir (Beyrut, ts.). 5. *Ma-kâmât*. Harîrî'nin *Ma-kâmât*'ı tarzındaki seksen *makâme**den ibarettir (Beyrut, ts.). 6. *Ferâ'idü'l-e'vâk fî ecyâdi me-hâsini'l-ahlâk*. Zemahşerî'nin *Ma-kâmât*'ı tarzında nazım ve nesir olarak yazılmış yüz makâmeyi ihtiva eder (Beyrut, ts.). 7. *en-Nefhu'l-miskî fi ş-şî'ri'l-Beyrutî*. Seksen bin beyit kadar olduğu tahmin edilen şiirlerinden bir kısmını ihtiva eden bir divandır (Beyrut 1283). 8. *Te'hîlül-garîb*. İbn Hicce el-Hamevî'nin *muhâdarat**a dair *Şemerâtü'l-ev-râk* adlı eserinin zeyli olup onunla birlikte basılmıştır (Kahire 1300). 9. *Red-dü's-Sehm 'anî'tasvîb ve ib'âdühû 'an merma's-şavâb bi't-takrîb*. Saîd eş-Şertûnî'nin *es-Sehmü's-şâ'ib* adlı eserine reddiyedir (İstanbul 1291). 10. *Keşfü'l-ereb 'an sirri'l-edeb* (Beyrut 1293). 11. *Tuhtetü'r-rüşdiyye fî 'ulûmi'l-'Arabîyye* (Beyrut 1285). 12. *Veşyü'l-yerâa fî 'ulûmi'l-belâğa ve'l-berâa* (Beyrut 1870).

BİBLİYOGRAFYA :

C. Zeydan, *Meşâhîrü's-şark*, Kahire 1902, I, 151-152; a.mlf., *Âdâb* (nşr. Şevki Dayf), Kahire 1957, IV, 219; Philip Dî Tarrâzî, *Târîhu's-şahâfeti'l-'Arabîyye*, Beyrut 1913, II, 101-104; *Hedîyyetü'l-'ârifîn*, I, 45; Serkis, *Mu'cem*, I, 366; Brockelmann, *QAL Suppl.*, II, 760; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, Dimaşk 1376-80/1957-61, I, 61; Ziriklî, *et-A'îam* (nşr. Zühre Fethullah), Beyrut 1984, I, 55; Abdullah Habib Nevfel, *Terâcimü 'ulemâ'i Tarâblus ve üdebâ'i-hâ*, Trablus 1984, s. 122-124; Ed., "İbrâhîm Ahdeb", *EI²* (İng.), III, 991-992.

NASRULLAH HACIMUFTUOĞLU

AHDİ

(عہدی)

Ahmed Ahdî b. Şemsî-i Bağdâdî
(ö. 1002/1593-94)

Gülşen-i Şuarâ tezkiresinin müellifi ve şair.

Ahdî, Bağdat'ın önde gelen ulemâsından aynı zamanda şairliği ve eserleriyle de tanınmış olan Mevlânâ Şemsî'nin oğludur. Fertlerinin çoğu şiirle meşgul Bağdatlı bir aileye mensup olan şairin, Bağdat'ın Osmanlı idaresine girdiği çağa rastlayan yetişme devresi hakkında hiçbir bilgimiz bulunmamaktadır. Ahdî, kendisinden çok şeyler öğrendiği Ru-

İbrâhîm
b. Âlî
el-Ahdeb